

Ivo Goldstein
Filozofski fakultet, Zagreb

Primljeno: 14. 07. 1989.

O ETNOGENEZI HRVATA U RANOM SREDNJEM VIJEKU**SAŽETAK**

U prvom dijelu rada, autor navodi i komentira neke starije teze o porijeklu Hrvata i značenju njihovog etničkog imena. Od tih teza, tzv. »iranska« izgleda mu kao »najmanje nevjerovatna« jer se iz rada Konstantina Porfirogeneta može zaključiti da je jedan sloj Hrvata bio u dodiru s iranskom sredinom. Nadalje, autor kaže da ime »Hrvat« potječe s područja istočno od Karpata gdje je bila i jezgra slavenskih plemena. U tom kontekstu prvobitni Hrvati vjerojatno su bili mala nomadska ili polunomadska skupina koja je stigla do okolice Krakova (Bijele Hrvatske). Tu se eventualni predslavenski supstrat potpuno stopio sa slavenskom većinom. Iduće razdoblje hrvatske etnogeneze počelo je nakon doseljenja u bivše rimske provincije Dalmaciju i Panoniju. Uvjeti za razvoj državne zajednice na novom području (pa i za uključenje lokalnih Slavena u hrvatski etnos) još nisu postojali u 7. i 8. stoljeću. No od početka 9. stoljeća, odnosno od franačko-bizantskog rata, ekonomske i kulturne veze, kako s Francima tako i s bizantskim gradovima Dalmacije, utjecali su na učvršćivanje i širenje hrvatske države i etnosa. Kristijanizacija bila je drugi faktor u tom procesu. No prema autoru pokršćavanje Hrvata teklo je dugo, iz raznih centara, baš kao i sam proces etnogeneze. Dakako, dalmatinski gradovi vjerojatno su odigrali ključnu ulogu u tome. Na kraju, autor kaže da ne treba prenamagati značaj zbivanja u to vrijeme. Ustrojstvo države bilo je tada preslabo i utemeljeno na konkretnim ekonomskim interesima. Iako su neki »karizmatski« vođe uspjeli ujediniti narod u 9. i u 10. stoljeću (npr. Trpimir, Branimir i Tomislav), izgleda da je to bilo povremeno i prigodno, više nego trajno.

Na početku procesa nastajanja i razvitka svakog naroda (što je naš prijevod riječi »etnogeneza«) postavlja se pitanje — kako je nastalo ime nekog naroda i koje mu je bilo značenje.

O podrijetlu i značenju imena »Hrvat« pisali su mnogi, i inozemni i domaći autori, i literatura je narasla gotovo do nepreglednosti. Međutim, ništa se u svim tim prijedporima bitno novo nije otkrilo, a ako i jest, onda to nije vodilo nekim čvrsto utemeljenim istinama. Sve su teorije plod nekoliko spretno poredanih podataka, ali uglavnom ništa više od toga.

Kako proizlazi iz nekih suvremenih izvora (ponajviše iz djela *De administrando imperio* bizantskog cara Konstantina VII Porfirogeneta (912—959)), Hrvate valja, barem u najranijem razdoblju (do 9. stoljeća), jasno razlikovati od Slavena koji su se doselili na teritorij današnje Hrvatske. Car Konstantin nikada ih ne poistovjećuje, ali i ne ukazuje na razlike između njih. Koje su to razlike bile, odnosno, je li razlika bila samo u imenu — to se više danas i ne može saznati. Očigledno, Slaveni su u dugotrajnom procesu prihvatili hrvatsko ime, a Hrvati jezik i druge običaje (ako su uopće bili različiti).

Neki su istraživači na temelju tog razlikovanja i činjenice što se u *Ljetopisu popa Dukljanina* i u *Kronici* splitskog arhidakona Tome Hrvati nazivaju

Gotima stvorili tzv. »gotsku« teoriju. Naime, poljski sociolog H. Gumpłowicz tumačio je doseljavanje i kasnije stvaranje države u Hrvata i Srba osvajanjem njihovih ratničkih družina. On je na osnovi izvještaja Tome arhidakona i popa Dukljanina vrlo brzopletu zaključio da su Hrvati slavizirani Goti, i to potomci onih Gota koji su se nakon godine 375. povukli u današnju Galiciju, pošto je glavnina Vizigota i Ostrogota prešla Dunav ili odmakla dalje na zapad. Tamo su Hrvati-Goti zavladao nad Slavenima, i pritom prihvatili jezik i kulturu Hrvata. No, Toma arhidakon nazivao je Hrvate Gotima iz dva, čini mi se, mnogo prozaičnija razloga: prvi, što o tom razdoblju kasne antike i ranog srednjega vijeka Toma (živi u prvoj polovini 13. stoljeća) nije posjedovao neke relevantne dokumente, pa se samo mogao domišljati. Znao je da su Goti boravili u ovim krajevima, odnosno, suvremenici su zabilježili da su osvajali neka mjesta, a o doseobi i osvajanjima Slavena otprilike 200 godina kasnije nije ostalo zapisano gotovo ništa. Stoga je do ovakve zamjene i moglo doći. Pop Dukljanin vjerojatno je zbog sličnih razloga došao do istih spoznaja. To bi ukazivalo na činjenicu da je ova identifikacija Goti-Hrvati bila donekle i prihvaćena u krugu pismenih ljudi — svećenika u dalmatinskim gradovima 12—14. stoljeća. Drugi razlog poistovjećivanja Hrvata s Gotima jest da Toma, kao Splitski, gaj izuzetnu nesnošljivost prema žiteljima u zaleđu svoga grada. Stoga mu je bilo svejedno hoće li ih zvati Slavenima (Hrvatima) ili Gotima.

»Gotska« se teorija vrlo lijepo uklopila u romantičarske nazore o »pito-mosti slavenske duše«, o »konstruktivnosti Slavena«, što ih je iznio još J. G. Herder (1744—1803). Krajem 19. i početkom 20. stoljeća ta je teorija bila osobito privlačna jer je na još jednom primjeru pokazivala kako »Slaveni« nisu »državotvoran« element: naime, »Protobugari« su za pravo bili Tatari, prvu rusku državu — Kijevsku Rusiju — navodno su osnovali Skandinavci — Normani ili Varjazi, »Srbi« ili »servi« već su po svojem imenu bili »robovi«... Historiografija je ove teze jednu po jednu odbacivala, pa je tako odbačena i gotska teorija. (Ona je bila grubo upotrijebljena u političke svrhe u drugome svjetskom ratu.)

Ime »Horoathos« na Tanajskim pločama na Krimu, nastalima u 2. i 3. stoljeću n. e. potaklo je istraživače da porijeklo Hrvata potraže na Kavkazu i u Iranu. Glavni zastupnik te teorije bio je Lj. Hauptmann, a njegov sumišljenik N. Županić ovako sažima njezinu bit: »Prvobitni Hrvati nisu bili Sloveni, već tuđe pleme iz Azijske Sarmatije, koje je u oluji seobe naroda udes bacio u transkarpatsku slovensku domovinu, pa je sebi podvrglo neki dio puka, a taj se počeo nazivati Hrvatima.« Županić je oslonac svojim tezama nalazio u filološkim istraživanjima M. Vasmera. U njima se na osnovi posuđenih riječi i imena mjesta nastoji dokazati da su svi poznati povijesni narodi na području južne Rusije od Kimerijaca, Skita, Sarmata i Alana do današnjih Oseta na Kavkazu porijeklom Iranci. To su, naravno, i Hrvati, jer njihovo ime *hu+ur-vatha* na iranskom znači prijatelj.

Hauptmann je pokušao osnažiti tu iransku teoriju, pa je njoj u prilog iznio tri argumenta: čerkeške narodne pjesme (zabilježene u 19. stoljeću) o antskom junaku Baksanu koji bi odgovarao kralju »Božu« iz djela *De origine actibusque Getarum* (O podrijetlu i djelima Gota — odnosno — povijest Gota) pisca Jordanesa iz 6. stoljeća; kasezi ili kosezi, koji navodno nose ime »jednog od bjelohrvatskih plemena«, a po njemu su identični današnjim Čerkezima (kasag = käsäg = Čerkez); etnografska obilježja koja su u četiri slučaja i u Kavkaziji i u Zakarpaću vrlo slična — naime, »i ovdje i ondje vidimo odjednom na okupu Ante, Hrvate, Kasege i Srbe«. Stoga je Hauptmann naposljetku zaključio da su Hrvati, Srbi i Kasezi alanskog, odnosno, kavkaskog roda.

M. Barada pokušao je nadograditi Hauptmannove teze dokazujući antsko podrijetlo Hrvata. No, poslije svih ovih pokušaja može se reći da svaka od spomenutih teorija počiva na vrlo nesigurnim zaključcima i da se nijedna ne može smatrati čak ni vjerojatnom. Možda bi se samo moglo tvrditi da je od svih njih iranska teorija »najmanje nevjerojatna«, jer je očigledno da u hrvatskoj narodnoj tradiciji onako kako je prenesena u radu Konstantina Porfirogeneta postoji određen sloj koji je dospio u doticaj s iranskom sredinom.

Vrlo je karakteristično da se ovim problemima mnogo više bavila starija historiografija, a da suvremene istraživače ipak zanimaju druge stvari i da prošlosti postavljaju drukčija pitanja od onih tradicionalnih. Ukoliko bismo uopće nešto više mogli saznati o onim tamnim vremenima, nas bi prvenstveno zanimalo — u kakvu su društvu živjeli ti Hrvati, te u kakvu je odnosu to društvo bilo prema Slavenima na čije su se područje doselili? Da bismo to saznali, valjalo bi znati kako je nastalo i odakle potječe ime »Hrvat«. Filozofi su na to pitanje pokušavali odgovoriti, ali je velik broj pokušaja završio sa gotovo jednakim brojem različitih odgovora — na osnovi spomenutog natpisa na Tanajskim pločama smatralo se da to ime znači »sunčev put«, pa bi ono označavalo čovjeka »koji ima svojih privrženih prijatelja«. Drugi su, pak, kao M. Budimir, tvrdili da »ime Hrvat obeležava ono pleme slovenskoga naroda koje se naročito isticalo svetlim pigmentom. Churvatu spada grupi etnikona čije se onomasiologije osnivaju na boji kose ili kože. Takva su imena npr. Beli Hrvati, Crvena Hrvatska, Bjelaja Rus...« Veliki bi napor iziskivalo navođenje većine ili čak svih mišljenja, ali je jedna osobitost svima njima zajednička — iako je, čini se, relativno sigurno da sama riječ potječe s područja istočno od Zakarpaća, gdje je boravila jezgra slavenskih plemena, ne može se sa sigurnošću ustanoviti značenje riječi. A predstavlja li ono u svom prvotnom značenju osobno ime, neki toponim, neku imenicu, ni danas nije jasno.

Želimo li završiti vlastitim zaključkom koji bi mogao zadovoljiti i prilično različita razmišljanja istraživača prošlih generacija, čini se izvjesnim da su Hrvati bili u prvim stoljećima naše ere mala skupina nomada ili polynomada (teško je govoriti o plemenu, jer bi to pretpostavljalo i veće mnoštvo ljudi, u što ne možemo biti sigurni). Selili su se na svoju ruku ili pritisnuti drugim događanjima kroz pricrnomorske stepe, od Kavkaza do Karpata, u nemirnim vremenima seobe naroda. Bili su Slaveni ili je, ako i nisu bili, predslavenski supstrat već u doba njihova dolaska u Zakarpaće, a pogotovu u Panoniju i Dalmaciju, već bio potpuno nebitan. On se održao samo u ranim slojevima narodne tradicije.

Stapanje Hrvata i Slavena u jedan etnicitet nije pokrenuto u trenutku doseoba i jednih i drugih na teritorij rimskih provincija Dalmacije i Panonije. Ono je započelo u trenutku kada su se Hrvati našli u Bijeloj Hrvatskoj, kraju oko današnjeg Krakova i počeli živjeti okruženi slavenskom većinom. Ako su i bili različiti od Slavena, pa čak i bitno različiti, te su razlike morale ubrzo nestajati. Naime, na tom području arheološkim istraživanjima nije pronađen nikakav dokaz koji bi Hrvate jasno lučio od Slavena.

Dakle, kada Hrvati i Slaveni stižu na područje rimskih provincija Dalmacije i Panonije počinje i drugo razdoblje hrvatske etnogeneze, koju tada, a posebice u 9. stoljeću, valja razumjeti kao razdoblje i proces širenja, prihvaćanja ili nametanja hrvatskog imena okolnom »slavenskom« stanovništvu. Bio je to vrlo složen i dugotrajan proces, kojega složenost tek naslućujemo. Bio je pun trenutnih uspjeha i kasnijih padova na lokalnom planu. On je utoliko složeniji što se vjerojatno zbivao spontano i ispreplitao s drugim procesima i nedvojbeno vezao s političkim, društvenim, ekonomskim i kulturnim

promjenama. Stoga ćemo se dotaći i tih promjena, kako bismo što bolje objasnili bitne događaje, u kojima se hrvatsko ime, dotad ograničeno samo na jedan dio stanovništva na teritoriju buduće Hrvatske, proširilo na sav narod i dalo ime državi koja se u tim stoljećima i stvorila. Razlog što će naše razmatranje biti ograničeno na prostor omeđen Jadranskim morem te rijekama Cetinom i Zrmanjom jest taj što o stvaranju etnogenetskih jezgri u drugim krajevima postoji vrlo malo podataka — po pričanju cara Konstantina, neki su se Hrvati naselili u Panoniji, a u *Ljetopisu popa Dukljanina* spominje se »Crvena Hrvatska«, što je vjerojatno područje nekadašnje Duklje.

Čini se da je do ubrzanog stvaranja karakterističnog etnikuma pod hrvatskim imenom došlo tijekom 9. stoljeća. Do tada je hrvatsko ime bilo ograničeno samo na neke od rodova na teritoriju na kojem će ono prevladati tek kasnije.

Iako to nije predmet našeg neposrednog interesa, valja najprije reći: Hrvati su bili samo jedno od slavenskih plemena koje se doselilo na teritorij buduće Hrvatske. Podatak Konstantina Porfirogeneta da se »jedna porodica Hrvata odijelila od njih i sa svojim narodom stigla u Dalmaciju«, a pod vodstvom petero braće i dvije sestre, između ostalog jest i vidljiv znak poistovjećivanja veze među narodima i u narodu, s rodbinskim vezama. To je vrlo često i u mnogih još starih pripovjedača, a ima uzor u biblijskoj knjizi Postanka, po kojoj svi narodi vuku svoje korijene od tri brata.

Međutim, ono što nas ovdje ponajprije zanima jest činjenica da je među braćom jedan nosio ime Hrvat, a da se drugi nazivaju imenima koja se javljaju na određenom teritoriju u identičnim ili sličnim oblicima i da pokrivaju opseg koji je, po mišljenju nekih historičara, imala Bijela Hrvatska. Iz toga proizlazi da je i među Hrvatima koji su se doseljavali na teritorij rimskih provincija Dalmacije i Panonije bilo partikularističkih težnji, pa je i njima trebalo vremena da odbace neka stara rodovska imena i preuzmu bez ostatka hrvatsko ime.

Kada su se Hrvati doselili, početkom 7. stoljeća, nisu postojali uvjeti da se njihovo društvo brže razvija. Budući da nije bilo ni razvoja, a ni događanja, nije bilo ni drugih procesa, pa se ni hrvatsko ime nije moglo širiti na druga plemena koja su nosila drugačija imena. Čini se da su društvene okolnosti poticale neovisnost rodova i porodica. Trgovine vjerojatno i nije bilo, pritisak izvana bio je povremen i, u mnogo slučajeva, mogao pogađati samo izdvojene grupe (o nekom općem napadaju na hrvatski teritorij u 7. i 8. stoljeću, uostalom, nema ni podataka). Stoga nema ni potrebe za stvaranjem složenijega društvenog ustrojstva koji bi, posredno, u ovoj situaciji značio i širenje hrvatskog imena. Ovakve oblike života određivale su prvenstveno jedinke društva, a ne njegov vrh (koji se ionako tek formirao), pa su za te »Protohrvate« (kao i za »Protosrbe«) mnogo važniji bili rod ili porodica negoli hrvatsko ili srpsko ime. Potpuno decentralizirano društvo, poput ovoga, najbolje bi se definiralo kao »segmentirano«.

Hrvatsko će se društvo ubrzano razvijati od početka 9. stoljeća. Jedan od bitnih poticaja tome bio je bizantsko-franački rat, koji završava Aachenskim mirom godine 812., te kasnije bizantske i franačke ekonomske a potom i kulturne veze.

Ekonomске veze krenule su još u vrijeme bizantsko-franačkog rata, istovremeno suradnjom i Bizanta i Franaka. Neposredna bizantska aktivnost manifestirala se prvenstveno u gradovima na obali, ali je novac ulazio i u unutrašnjost, prema hrvatskom teritoriju. Sada su bizantski gradovi imali više

novaca, što je omogućavalo i trgovinu sa zaleđem. Za tradicionalne proizvode (vjerojatno koze, ovce, kožu, drvo), za usluge, za robove i poslugu, stigao je u Hrvatsku novac. Osim toga, otprilike pol stoljeća kasnije, dalmatinski su se gradovi obvezali plaćati i danak mira arhontima u zaleđu, i to u visini od ukupno 710 nomizmi, ne računajući ostale dažbine. To je isto mogla biti osnovica za značajniju akumulaciju za Sklavinije u zaleđu, pa tako i za Hrvatsku. Tako je ta, relativno ograničena količina novca omogućila nekim slojevima, prvenstveno trgovcima i vrhovima hrvatskog društva, stvaranje kapitala koji se mogao reinvestirati. On je trošen u luksuznu robu koja se pronalazi u grobovima. Taj se novac troši i na podizanje utvrdi, na nastambe za vladara i njegove župane, vjerojatno i za obnovu zapuštenih i polusrušenih antičkih cesta. To je sve više interpretiralo hrvatski teritorij, omogućavalo hrvatskom vladaru da neposrednije vlada na sve većem prostoru i, konačno, da nameće i hrvatsko ime.

Drugi faktor koji je u procesu etnogeneze morao odigrati bitnu, ako ne i ključnu ulogu, jest kristijanizacija Hrvata. Pokršteni Hrvati štovali su jednoga Boga, bili u jedinstvenoj crkvenoj organizaciji, dočim su u prethodnom razdoblju pojedini rodovi štovali svoja zasebna božanstva, pa su i na taj način bili gotovo potpuno neovisni. Proces pokrštavanja tekao je vrlo sporo, pa je i time uvjetovan proces etnogeneze bio isto tako spor. Naime, teško se složiti s nekim, čak i većim brojem historičara koji su pokušavali odrediti točan datum, odnosno godinu kada su se pokrstili Hrvati, dovodeći to u svezu s tobožnjim saborom na Duvanjskom polju. Pokušavali su odrediti i isključivi centar iz kojega je pokrštavanje pokrenuto (Franačka, Bizant, možda Akvileja ili Rim)! Opisivali su kristijanizaciju kao planomjerni vjetar koji vitla nad maglovitim ljudskim prostorima. Manje se uzimalo u obzir da je to bio vrlo složen društveni pokret, revolucija, da je uključivao širok krug raznovrsnih i proturječnih kretanja, da je prolazio kroz relativna zatišja i uspone, uzrokovao mnoštvo socijalno-psiholoških promjena.

U Hrvatskoj je proces pokrštavanja pokrenut vjerojatno još uspostavljanjem prvih doticaja autohtonog stanovništva i doseljenika. I zabilježena misija opata Martina godine 641 (iz Rima, dakle, s bizantskog teritorija) mogla je imati za rezultat određen broj pokrštenih, isto kao što u to događanje valja smjestiti u osnovi zasigurno točnu vijest cara Konstantina Porfirogeneta da je car Heraklije poslao u Hrvatsku rimske svećenike i pokrstio Hrvate. Međutim, sve do otprilike godine 800, taj proces nije bio jačeg intenziteta — nema obnavljanja ranokršćanskih crkava u zaleđu, nema ni gradnje novih, iako i tu možemo pretpostaviti stanovite uspone i padove na lokalnom planu, pa čak i na razini sela, porodica i obitelji. Vjerojatno je postotak pokrštenih bio veći sukladno blizini središta pokrštavanja — dalmatinskih bizantskih gradova.

U principu nijednu od vijesti o pokrštenju Hrvata, ma koliko one bile raznorodne, ne bismo smjeli odbacivati, i one samo svjedoče o neprestanim naporima različitih sredina da pokrste Hrvate. Karakteristično je, ipak, da većina tih vijesti potječe iz 9. stoljeća, iz vremena kada se zbiva i ubrzano stvaranje hrvatskog etnosa. Konstantin Porfirogenet u 31. i 32. poglavlju tvrdi da su Hrvati i Srbi pokršteni već u doba Heraklija, a u 30. poglavlju kaže da su Hrvate pokrstili biskupi iz Rima, ali tek u doba arhonta Porina, kojega se općenito poistovjećivalo s Bornom. Naposljetku, u 29. poglavlju stoji da su se plemena na istočnoj obali pokrstila za bizantskog cara Bazilija I (867—886), kada im je on poslao »predstavnike sa svećenicima«. Spominju se i razdoblja krize: »većina (Slavena) odstupa od svetog krštenja, da ne bi zadržali nikakav zalag prijateljstva i pokornosti prema Romejima«.

Tko je dakle u 9. stoljeću odigrao ključnu ulogu u pokrštanju vrlo je teško odrediti, jer neki podaci govore o intenzivnom franačkom angažmanu, a drugi, pak, spominju import glagoljice, narodnog jezika u liturgiji, odnosno glagoljaštvo u cjelini, kao svjedoke o neposrednom utjecaju učenika Konstantina i Metoda. Pri tome bi valjalo naglasiti da je mnogo logičnije pretpostaviti kako je utjecaj u Hrvatsku stigao preko dalmatinske obale i tamošnjih bizantskih posjeda negoli obilazno, preko Moravske i onda natrag do Hrvatske. Uostalom, svaki pokušaj pokrštanja u Hrvatskoj (ili bilo kakvo drugo djelovanje) u zaleđu obale, morao se, geografskom nužnošću, suočiti s postojanjem bizantskih gradova na obali i filtrirati kroz njihovu prisutnost. Konačno, može se utvrditi da je u globalu pokrštanje hrvatskog stanovništva završeno krajem 9. stoljeća, iako ono na perifernim područjima nije bilo pokršteno još dugo vremena. Međutim, već je i taj uspjeh omogućio da pokršteno stanovništvo unutar granica Hrvatske općenito prihvati hrvatsko ime.

Tako je krajem 9. i 10. stoljeća hrvatska država integrirana na osjetno višoj razini negoli stoljeće prije, zahvaljujući ekonomskim, političkim, religijskim i kulturnim procesima, a sve je to i stvorilo karakteristični etnikum pod nazivom Hrvati, u onom značenju u kojem ga u 10. stoljeću spominju i Konstantin Porfirogenet i papinski dokumenti, pa i kasniji izvori.

Međutim, ne treba prenaplašavati značaj takva razvoja. Ustrojstvo države bilo je u to vrijeme isuviše slabašno, utemeljeno na konkretnim ekonomskim odnosima, da bi bio moguć neki brzi, revolucionarni napredak. Tako je etnogeneza morala potrajati duže, i na rubnim područjima hrvatsko će se ime afirmirati tek u kasnijim razdobljima. Čini se da su »karizmatički« vođe (prvi vladari, kao Trpimir, Branimir, Tomislav) u vrijeme opasnosti, ili zbog neke druge potrebe, možda čak i u zabilježenim slučajevima 9. i 10. stoljeća, ujedinili narod. No, to očito bijaše više povremeno i prigodno negoli trajno. Trajalo bi dok prijetnja ne bi minula, pa bi opet pojedine društvene jedinice nastavile živjeti zasebnim životom. Valja uočiti da se, jednom prihvaćeno, hrvatsko ime nije zaboravljalo ili odbacivalo, iako je zacijelo njegovo širenje često bilo ponešto usporeno.

Godine 852. Trpimir je spomenut kao vladar Hrvata u ispravi koja se tiče neposredne blizine Splita (Rižinice), a Branimir godine 888. kao vladar Hrvata u blizini Benkovca (Šopot). Dakle, bio je to teritorij zaleđa dalmatinskih gradova u dužini od gotovo 200 kilometara. U 10. stoljeću stanje je još jasnije — spominje se (još od 9. stoljeća) i »biskup Hrvata« i »kralj Hrvata«. Kao i svaka srednjovjekovna država, tako je i Hrvatska postala država teokratske vladavine nad vlastitim, već formiranim etnosom, i to na vrlo širokom području od Jadrana do Save.

Druge etnogenetske jezgre, osim one u zaleđu dalmatinske obale od Zadra do Splita, doživjele su različite sudbine: u Panoniji se (kasnije Slavoniji) također afirmiralo hrvatsko ime, a u Duklji ono se izgubilo. Tako su razvoj hrvatskog društva i etnogenetski procesi u ranom srednjem vijeku odredili raširenost i značenje imena »Hrvat« za mnoga buduća stoljeća.

LITERATURA

1. Rački, F. »Hrvatska prije 12. vieka glede na zemljišni obseg i narod«. *Rad* (JAZU), 56—57, Zagreb, 1881.
2. Županić, N. »Prvobitni Hrvati. Prethodno saopštenje«, u: *Zbornik kralja Tomislava*. Zagreb, 1925.
3. Klaić, Vj. »Hrvatska plemena od 12. do 16. stoljeća«. *Rad* (JAZU), 139, Zagreb, 1897.
4. Hauptman, Lj. »Seoba Hrvata i Srba«. *Jugoslavenski istorijski časopis*, Beograd, 1937, br. 3.
5. Klaić, N. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 1975.
6. Goldstein, I. *Bizant na Jadranu od 6. do 9. stoljeća*. Zagreb, 1989. (monografija, u tisku).
7. Goldstein, I. »Uloga Bizanta u procesu etnogeneze Hrvata.« *Historijski zbornik*, Zagreb, 1989, br. 42.
8. Goldstein, I.; Rapačić, Ž. *Hrvatski rani srednji vijek*. (radni naslov). monografija u pripremi. 600 str.

ON THE ETHNOGENESIS OF THE CROATS IN THE EARLY MIDDLE AGES

SUMMARY

In the first part of the paper, the author reviews and discusses some older theories on the origin of the Croats and the meaning of their ethnonym. Of these, the »Iranian« theory appears to be »the least unlikely«, since one can conclude from Constantine Porphyrogenet's text that a certain section of the Croats had been in contact with an Iranian *milieu*. The author, furthermore, claims that the name »Croat« originated in the regions east of the Carpathians, where the core of the Slavic tribes was also located. In this framework, the first Croats were probably a small nomadic or semi-nomadic group which migrated to the area of Kraków (i. e. White Croatia). Here the possible pre-Slavic substratum merged with the Slavic majority. The second period of Croatian ethnogenesis began after the migration to the former Roman provinces of Dalmatia and Panonia. Conditions for the development of a state in the new territories (as well as for the incorporation of the local Slavs in the Croatian *ethnos*) were not yet ripe in the 7th and 8th centuries. However, starting from the early 9th century, i. e. from the Franko-Byzantine war, economic and cultural ties with both the Franks and the Byzantine cities of Dalmatia had an effect on the consolidation and expansion of the Croatian state and *ethnos*. Christianization was a further factor in this. However, the author claims that the Christianization of the Croats was a long-term process, expanding from various centres, just as was the process of ethnogenesis itself. Nevertheless, the Dalmatian cities probably had a key role in it. At the end of the paper, the author states that the significance of trends in this period should not be over-emphasised. The structure of the state was still too weak and dependent on concrete economic interests. Although certain »charismatic« leaders managed to unite the people in the 9th and 10th centuries (i. e. Trpimir, Branimir and Tomislav), it appears that this was accomplished on a temporary, situational, and not on a permanent basis.